

Ryby Tatrzańskiego Parku Narodowego

Tatrzanski Park Narodowy leży w całości w zlewisku Bałtyku, co ma wielkie znaczenie dla składu gatunkowego mieszkających tu ryb, które w sposób naturalny mogły przypłynąć z niżej położonych wód. Do nas dopłynęły ryby z dorzecza Wisły, do części Tatr leżącej po stronie słowackiej dopłynęły z dorzecza Dunaju. Ale nie wszędzie ryby mogły tu dotrzeć w sposób samodzielny – część potoków i jezior jest odizolowana od reszty sieci wodnej bądź bardzo wysokimi wodospadami, których żadna ryba nie jest w stanie przeskoczyć, bądź odcinkami, na których woda przestaje płynąć po powierzchni, ponieważ nika pod ziemią w systemach jaskiń.

Wody Tatr i leżącej w obrębie TPN części Podhala są wyjątkowo trudnym dla większości gatunków ryb środowiskiem życia. Niskie temperatury wody, długi okres zalegania na powierzchni wody grubej pokrywy śniegu i lodu, bardzo szybki momentami prąd wody i liczne wodospady w potokach, silne wezbrania, które praktycznie każdego roku wyprzątają daleko w dół potoku większość jego mieszkańców – to bariery, których nie są w stanie pokonać gatunki dostosowane do życia w większości polskich wód. W tych warunkach radzą sobie jednak doskonale te gatunki, które w drodze ewolucji dostosowały się do życia w górskich potokach. W Polskich Tatrach są to: pstrąg potokowy *Salmo trutta m. fario* L., głowacz przęgopłetwy *Cottus poecilopus* Heck., strzebla potokowa *Phoxinus phoxinus* (L.) oraz lipień *Thymallus thymallus* (L.). W przeszłości dla starszych turystów jeszcze nieodległej, przed przegrodzeniem Wisły i Dunajca zaporami, do górnego biegu Białki Tatrzańskiej docierała na tarło po pobycie w Bałtyku wędrowna forma pstrąga, czyli troć *Salmo trutta m. trutta* L.

Pstrąg potokowy *Salmo trutta m. fario* L. Ryba z rodziny łososiowatych, z charakterystyczną płetwą tłuszczową. Pstrąg w ubogich w pokarm wodach tatrzańskich rośnie powoli, osiągając długość od 25 do 40 cm, jednak pojedyncze okazy w Morskim Oku, które po osiągnięciu większych rozmiarów przeszły na dietę składającą się z innych pstrągów (forma zwana *ferox*) mogą osiągać imponujące dla tego gatunku rozmiary przekraczające grubo 50 cm. Ciało jego ma kształt wrzecionowaty, skóra pokryta jest drobnymi łuskami, jego duży pysk jest uzbrojony w zęby. Ubarwienie ma zmienne, dopasowane często do koloru dna – pstrągi z prześwietlonych potoków mają ubarwienie jasne, z zacienionych – ciemne, z charakterystycznymi kropkami czarnymi oraz czerwonymi w białych obwódkach. Pstrąg odbywa swoje tarło jesienią.

Głowacz przęgopłetwy *Cottus poecilopus* Heck. Niewielka rybka z rodziny głowaczowatych, osiągająca maksymalnie 9-13 cm, o bezłuskowej skórze, charakterystycznej dużej głowie i przęgach na płetwach (stąd nazwa). Jest ulubionym pokarmem dużych pstrągów, a sam bardzo lubi ikrę pstrąga, choć jego podstawowym pokarmem są drobne bezkręgowce wodne. Większość czasu spędza w kryjówkach pod głazami, kryjąc się zarówno przed pstrągami, jak i przed pluszczem. Tarło odbywa na wiosnę, kiedy to samiec zapędza samicę lub kilka samic do wybranej groty pod głazem, a po tarle sam opiekuje się przez pewien czas potomstwem. Objęty ochroną gatunkową!

Strzebla potokowa *Phoxinus phoxinus* (L.). Niewielka rybka z rodziny karpiowatych osiągająca 10-14 cm, żyjąca stadnie. Tarło odbywa na początku lata, kiedy to jej samce zmieniają ubarwienie z brązowożółtego na czarno-zielono-pomarańczowe. Żywi się drobnymi bezkręgowcami, głównie owadami we wszystkich ich stadiach a sama jest jednym z ulubionych przysmaków pstrąga. Objęta ochroną gatunkową!

Lipień *Thymallus thymallus* (L.). Ryba z rodziny lipieniowatych (blisko spokrewnionej z lososiowatymi), o stosunkowo dużych łuskach i charakterystycznej, bardzo dużej, fioletowej płetwie grzbietowej oraz niewielkiej płetwie tłuszczowej. Tarło odbywa wiosną i wtedy to podąża w górę potoków, pojawiając się w Białce nawet powyżej Łąysey Polany, w dolnej części dopływów Porońca, Kirowej Wodzie i Siwej Wodzie. Młode lipienie w miarę dorastania spływają w dół potoków. Odżywia się głównie owadami we wszystkich stadiach ich rozwoju, choć bywa podejrzewany o zjadanie części ikry pstrąga potokowego podczas jego tarła. Żyje gromadnie w grupach składających się z kilku - kilkunastu osobników. W Białce Tatrzańskiej, z której lipienie wpływają w Tatry, najdłuższe osobniki przekraczają 40 cm, a sporadycznie notowane były okazy osiągające nawet pół metra.

* * *

Bezrybne jeziora tatrzańskie, zasiedlone przez stosunkowo duże skorupiaki planktonowe wydawały się w przeszłości idealnym miejscem do wprowadzenia do nich ryb. Już w XX wieku miłośnicy ryb a zarazem ludzie kochający przyrodę postanowili poprawić Pana Boga i zaczęli wprowadzać ryby tam, gdzie ich dotąd nie było. Z inicjatywy profesora Maksymiliana Nowickiego do Morskiego Oka i do Czarnego Stawu Gąsienicowego już w roku 1881 wpuszczono nowy dla Tatr gatunek - pochodzącego z Ameryki Północnej pstrąga źródlanego *Salvelinus fontinalis* (Mitchell.). Do Czarnego Stawu Gąsienicowego wpuszczono ponadto jeziorową formę pstrąga pochodzącą z alpejskich jezior troć jeziorową *Salmo trutta m. lacustris* L.

Pstrąg źródłany *Salvelinus fontinalis* (Mitchell.). Ryba podobna do pstrąga potokowego, różni się od niego głównie ubarwieniem (ma na grzbiecie charakterystyczny marmurkowy deseń) i zachowaniem - w przeciwieństwie do pstrąga potokowego potrafi sobie dobrze radzić również w wodzie, w której nie ma tylu kryjówek. Odżywia się, podobnie jak pstrąg potokowy głównie owadami i innymi drobnymi organizmami wodnymi bądź lądowymi, które dostaną się do wody, jednak w większym stopniu potrafi wychwytywać z toni wodnej skorupiaki planktonowe. Pstrąg źródłany odbywa tarło jesienią, w tym samym okresie co pstrąg potokowy, a krzyżówki pomiędzy tymi gatunkami (przebiegnie ubarwione „tygrysy” są bezpłodne. W zależności od warunków, w których żyje dorasta do niecałych 30 cm (Zielony i Litworowy Staw Gąsienicowy) bądź jego długość może przekraczać nawet 40 cm (Czarny Staw Gąsienicowy, Czarny Staw Polski).

Pstrąg tęczy *Oncorhynchus mykiss* (Walbaum 1792). Ryba podobna do pstrąga potokowego, różni się od niego głównie ubarwieniem - całe ciało, łącznie z płetwą ogonową pokrywają czarne, drobne kropki, a na srebrzystych bokach ciągnie się różowo - fioletowa wstęga, od której przyjął swoją nazwę. Może osiągać duże rozmiary, lecz pstrągi w potoku Foluszowym rzadko przekraczają 30 cm, ponieważ w miarę wzrostu spływają w dół potoku, poza park. Odżywia się w sposób zbliżony do pstrąga potokowego. W warunkach naturalnych nie rozradza się w sposób efektywny, choć przystępuje do tarła na wiosnę. Tarło jego obserwowane jest prawie co roku w Potoku Foluszowym.

Zarybienia kontynuowano, jeszcze w drugiej połowie XX wieku, wpuszczając do tych wód wiele różnych gatunków, ale na szczęście introdukcje nie zawsze się udawały. Tam jednak, gdzie przyjął się obcy dla Tatr (oraz dla Europy) pstrąg źródłany, doprowadził on do wielkich zmian w składzie planktonu a co za tym idzie w przeźroczystości wody i jej składzie chemicznym. A obecnie jest on

teraz w Zielonym, Litworowym i Czarnym Stawie Gąsienicowym oraz w części jezior Doliny Pięciu Stawów Polskich. W jeziorach, w których pojawił się, lecz się na szczęście na trwale nie zadomowił, doprowadził również do poważnych zmian – to właśnie pstrąg źródłany jest głównym podejrzanym w sprawie wyginięcia skrzelopływki bagiennej *Branchinecta paludosa* O. F. Müller – niezwykle cennego dla naszej przyrody reliktu plejstoceniowego, występującego w Polsce jedynie w Dwoistym Stawie Gąsienicowym

Obecnie na terenie TPN stwierdzana jest stała obecność dwóch gatunków obcych dla naszej fauny: wspomnianego już pstrąga źródlanego oraz pstrąga tęczowego *Oncorhynchus mykiss* (Walbaum 1792), który w naszych warunkach się nie rozradza na wolności, a obecny jest w potoku Foluszowym naprzeciwko Ośrodka Dydaktyczno Muzealnego TPN przy Rondzie w Zakopanem jako częsty uciekinier z wyżej położonej na potoku Foluszowym hodowli ryb.

Ryby w przyrodzie mają swoich naturalnych wrogów, regulujących ich liczebność. Tak jak wszystkie inne zwierzęta, cierpią one na rozmaite choroby oraz męczone są przez liczne pasożyty...

Ryby potrafią zjadać się wzajemnie. Pstrągi potokowe z upodobaniem polują na głowacze i strzeble, głowacze natomiast przy każdej okazji zjadają ikrę i wylęg pstrągów. Duże pstrągi potrafią żywić się małymi osobnikami swojego gatunku. Relacje pomiędzy tymi gatunkami zachodziły jednak zawsze i nie są groźne dla ich istnienia. Spośród innych zwierząt żyjących w Tatrach smak rybiego mięsa szczególnie ceni sobie wydra. Ale i ona również nie stanowi poważnego zagrożenia dla występowania tu ryb, ponieważ jak każdy drapieżnik w naturalnych warunkach nie jest ona w stanie wytępić populacji swoich ofiar, przyczynia się natomiast do eliminowania osobników chorych i osłabionych.

O wiele groźniejszym dla ryb jest pośredni wpływ człowieka, który zmienił w przeszłości wiele ekosystemów, w których występowały ryby.

Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku w jeziorach tatrzańskich obserwowano zjawisko acydyfikacji, czyli zakwaszenia przez kwaśne opady wód powierzchniowych na podłożu granitowym. Pstrągi źródlane żyjące w mniejszych i bardziej podatnych na zakwaszenie zbiornikach, jak np. w Zielonym i Litworowym Stawie Gąsienicowym cierpiały z tego powodu na wzmożone wydzielanie śluzu, czym broniły się przed kwaśną wodą.

Wody TPN straciły bezpośrednią łączność z Morzem Bałtyckim, bo na trasie wędrówek ryb wybudowano zapory i stopnie wodne we Włocławku na Wiśle, w Czchowie, Rożnowie, Sromowcach, Czorsztynie i Waksmundzie na Dunajcu, ponadto liczne progi MEW (Małych Elektrowni Wodnych) na dopływach Dunajca, które nie tylko uniemożliwiają powrót na odwieczne tarliska troci wędrowniej, ale również sezonowe migracje tarłowe pstrągów potokowych i lipieni pomiędzy wodami Podhala i Tatrami. Wody częściowo w parku a przede wszystkim poza parkiem zostały na wielu odcinkach uregulowane w taki sposób, że nie umożliwiają życia tam ryb, uniemożliwiają lokalne migracje ryb pomiędzy Tatrami a Podhalem i powodują izolację a w rezultacie zamieranie populacji pstrąga i lipienia. W ten sposób pstrągi straciły możliwość bytowania w Bystrej oraz w Potoku Olczyskim. Również pobór kamienia z koryt potoków (poza parkiem) w znaczący sposób ogranicza ilość

dostępnych kryjówek dla ryb, co ma szczególne znaczenie dla pstrąga potokowego i głowacza.

Innym zagrożeniem dla ryb jest pobór wody z potoków wypływających z Tatr, szczególnie szkodliwy dla ryb w drugiej połowie zimy, kiedy to z Tatr płynie najmniej wody, a więc ograniczenie ilości wody w potoku jest najdotkliwsze. W tym samym czasie na tarliskach pstrąga potokowego wykluwają się młode rybki...

Jeszcze inną groźbą dla ryb jest dokarmianie ich przez turystów. Pokarm, do którego ryby nie mają dostosowanych przewodów pokarmowych szkodzi rydom, ponadto przyciąga niewystępujące tu wcześniej w takiej ilości kaczki krzyżówki, które mogą na swoim ciele przywlec niewystępujące tu dotąd pasożyty i choroby.

Pamiętajmy! Nie dokarmiajmy ryb ani żadnych innych zwierząt w parku narodowym, bo wyrządzamy im tym samym więcej krzywdy niż pożytku!

* * *

Ryby w Tatrańskim Parku Narodowym znajdują się pod ochroną, w parku nie dopuszcza się udostępnienia wód dla celów wędkarskich. Nie stwierdza się też tutaj szczególnego nasilenia kłusownictwa w stosunku do ryb, które jest problemem poza parkiem, na wodach Podhala. Na potokach wypływających z parku istnieją odcinki buforowe, na których nie poławia się ryb, a poniżej dozwolone jest uprawianie wędkarstwa. W górnej części dorzecza Dunajca, na wodach płynących z Tatr wędkarstwo organizowane jest przez okręg Polskiego Związku Wędkarskiego w Nowym Sączu. Wędkarze zarybiają górne odcinki Białki, Białego Dunajca i Czarnego Dunajca pstrągiem potokowym i lipieniem, a ryby te po dorostaniu docierają podczas wędrówek tarłowych na obszar TPN. Więcej informacji na temat ryb występujących w sąsiedztwie TPN i warunków uprawiania tam wędkarstwa można znaleźć tu: <http://www.pzwns.info.pl/>.

Marek Kot
Pracownia Badań i Monitoringu
Tatrański Park Narodowy

Tekst ukazał się w postaci folderu, który można obejrzeć [tutaj](#), a także kupić w punktach sprzedaży wydawnictw TPN.